

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДНОВОДІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шапар Юлія Сергіївна

Ідея інтеграції компонентів культури в навчання іноземної мови знаходить усе більший розвиток у сучасних дослідженнях. Проведений нами аналіз педагогічної та методичної літератури засвідчив, що сьогодні є чимало як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій, що розкривають ті чи інші риси культурологічної компетенції в навчанні іноземної мови (Н. Бориско, Л. Голованчук, Р. Гришкова, О. Коломінова, Ю. Пассов, О. Селіванова, Г. Томахін, Є. Верещагіна, В. Костомарова, Л. Калініна, В. Топалова).

Однак аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми показав, що високим рівнем культурологічних знань володіє незначна частина. Отже, необхідна організація спеціальної роботи з формування культурологічної компетенції курсантів в процесі вивчення англійської мови.

За визначенням С. Харитонові: «Мова є не лише засобом спілкування, а й засобом прилучення учнів до культурних цінностей інших народів, засобом досягнення знання і розуміння культур». Культурна комунікація тісно пов'язана з культурологічною компетенцією, сенс якої полягає у творчому засвоєнні та осмисленні всього цінного як у культурі власного народу, так і у інших культурах других [11, с. 5].

Культурологічна компетенція вважається М. Булигіною [2, с. 6] та Н. Саєнко [9, с. 162], як здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтується на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь та навичок з іноземної мови, знаннях сучасної соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливали на її становлення; країнознавчих знань і вмінь здійснювати зіставний аналіз рідної та іншомовної культури.

Л. Голованчук вважає, що культурологічна компетенція передбачає не лише специфічні культурно-країнознавчі знання, а й навички та уміння, що допомагають у забезпеченні здатності й готовності особистості до іншомовного міжкультурного спілкування і досягнення взаєморозуміння.

У міжкультурному спілкуванні культурний бар'єр може бути набагато небезпечнішим і неприємнішим за мовний. Як зауважує М. Боліна [1, с. 33], «культурні» помилки зазвичай сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні, незважаючи на те, що перші легше вибачаються: різні культури не поєднані у зібрання правил, як відмінності мов, вони не мають ні граматик, ні словників культур. Рівень розвитку культурологічної компетенції впливає на налаштованість учасників комунікації на толерантне ставлення до культурних відмінностей представників різних націй та визначається вмінням партнерів знаходити компроміс у вирішенні спірних питань.

Кожне заняття з англійської мови – це практичне зіткнення з іншою культурою, перш за все через її основний носій – мову.

Ефективність процесу формування культурологічної компетенції студентів на заняттях англійської мови визначається комплексом наступних умов:

а) організація навчання з урахуванням творчої діяльності, стимулюючої процес вивчення ІМ;

б) створення на заняттях ситуації успіху з опорою на допомогу і контроль з боку викладача;

в) організація заняття з урахуванням колективної та комунікативної діяльності студентів [6, с. 30].

Дидактичні передумови розвитку культурологічних знань студентів при навчанні іноземної мови знаходять своє відображення в урахуванні сукупності взаємопов'язаних дидактичних принципів, до яких відносять принципи наочності, активності та свідомості, міцності знань, навичок і вмінь, систематичності й послідовності, доступності, науковості, проблемності, зв'язку навчання з життям, індивідуального підходу до курсантів [10, с. 19].

Формування культурологічної компетенції більш доцільно у курсантів, які навчаються на першому курсі, у першому семестрі та вивчають англійську мову не за професійним спрямуванням.

У процесі формування культурологічної компетенції з англійської мови можуть бути ефективно використані методи як традиційного, так й інтерактивного навчання.

В умовах відсутності іншомовного середовища найбільш доступним джерелом культурологічної інформації є друковані іншомовні тексти різних функціональних стилів: прагматичного, публіцистичного, художнього.

Ми пропонуємо взяти за основу аутентичні тексти, розробити дискусійні питання за їх змістом, визначити теми для обговорення таким чином, щоб вони були пов'язані з побутом, дозвіллям, сімейним життям, цінностями та звичками народу, мова якого вивчається. Доцільним, на нашу думку, є постійне порівняння існуючих реалій за рубриками: у їхній культурі – у нашій культурі. Це дасть змогу кожному курсанту відчути себе часткою свого народу, носієм певної культури і, таким чином, сприятиме вихованню патріотизму [10, с. 16].

Цікавою може бути робота з прислів'ями, ідіомами, сталими виразами, оскільки вони відображають менталітет та цінності народу, що їх створив. Ефективними в плані формування культурологічної компетенції студентів є також інтерв'ю, пошук додаткової інформації, написання листів та есе. Всі види роботи повинні супроводжуватись детальними інструкціями щодо їх виконання [3, с. 54].

Безперечно ефективною для формування культурологічної компетенції на занятті з англійської мови є організація зустрічі-бесіди з представником інокультури. Людина, яка виконує роль гостя-іноземця, може використовувати елемент драматизації у своїй поведінці, міміці, жестах, манері одягатися, для того щоб надати атмосфері більшої реальності. Подібна зустріч підштовхує курсантів демонструвати активність у спілкуванні, стимулює, хоча й опосередкований, але діалог культур, формуючи при цьому культурологічну грамотність та полікультурну поінформованість [4, с. 169].

Цікавим буде виконання індивідуальних пошукових завдань. Культурологічні пошукові завдання пізнавального, ігрового або творчого характеру спонукають студентів до пошуку необхідної культурологічної інформації або пошуку самостійного рішення культурологічних проблем в іншомовних мовленнєвих ситуаціях.

Такі пошуково-пізнавальні завдання передбачають виконання індивідуальних або пізнавальних навчальних дій на основі автентичних культурологічних матеріалів з подальшим узагальненням й обговоренням усією групою. Пізнавальний компонент завдання вимагає від курсанта виконання пізнавальної дії, спрямованої на розширення його загального і лінгвокраїнознавчого кругозору, ознайомлення з культурними реаліями англійського світу. Наприклад: *Read about the freak weather conditions in the USA and find out their most peculiar features. Do some individual research about the survival skills necessary in a tornado situation. Say what freaks of nature are common for Ukraine.*

Парна робота охоплює різні види діяльності і передбачає роботу як у фіксованих парах, в яких курсанти працюють з одним і тим же партнером, так і в рухомих парах, коли курсанти працюють з декількома партнерами. Робота в парному режимі є природною комунікацією, яка дозволяє партнерам по спілкуванню вирішувати свої мовленнєві завдання в межах спільної реальної або умовної культурної ситуації.

Яскравим прикладом парної роботи є рольова гра, що має культурну насиченість та ціннісно-орієнтований характер [7, с. 51]. Наприклад: *Read the information about the behaviour code in Britain. Discuss with your partner and make a similar list under the heading "Ukraine – Mind Your Manners"*.

Ефективним засобом розвитку культурологічних знань курсантів на заняттях англійської мови може стати дискусія, яка, як правило, обмежена часом і являє собою обговорення різних точок зору на проблему, в кінці якого студенти приходять до загальної думки [12, с. 5]. Наприклад: *Let's discuss following questions to the text "Wales"*:

1) Which of the tourist attractions mentioned in the text would you be most interested in? Why?;

2) Do you like travelling? If you had enough time and money, what countries would you like to visit?;

3) Do you agree that tourists in a foreign country should behave as the people living in it?

Успішному формуванню культурологічної компетенції сприяє проведення диспутів і дебат.

Диспут являє собою «боротьбу» думок і точок зору. Як правило, ведучий диспуту дозволяє висловлюватися усім учасникам диспуту, кожен з яких, в кінцевому результаті, може або змінити свою думку, або залишитися при ній.

Дебати зазвичай відбуваються між командами, члени яких обговорюють проблему в пошуках її розв'язання. Учасники кожної команди по черзі висловлюють своє бачення соціокультурної проблеми, пропонуючи варіанти її вирішення. Дебати закінчуються голосуванням на користь того чи іншого рішення [10, с. 6].

Наприклад: *For the future sea farers.*

- Dispute over the following quote of Steven McKay: "Being a seafarer is like a paid prisoners sentence with a good chance of drowning".
- Debate on the following proverbs:
- Better a lean peace than a fat victory.
- When guns speak it is too late to argue.

Обговорюючи запропоновані проблеми, курсанти залучаються не лише до мови і культури спілкування, але й до культури спільної праці – як знайти розв'язання проблеми, не торкаючись будь-яких почуттів, уважно вислуховуючи усі точки зору, як бути терплячим до думки інших, як під час обговорення знайти потрібний аргумент, підтримати команду тощо.

Одним із найбільш ефективних видів інтерактивної технології вважається метод проектів.

Стосовно проблеми формування культурологічної компетенції студентів на заняттях з англійської мови ми визначаємо метод проектів як сукупність пошуково-дослідницьких, проблемних, творчих прийомів, що використовуються в процесі викладання англійської мови та забезпечують покращення рівня мовленнєвої підготовки курсантів й поглиблення їх знань про історію та культуру англомовних країн [5, с. 197].

Організація проектної діяльності складається з підготовчого, основного та заключного етапів. На підготовчому етапі відбувається планування викладачем і всіма учасниками власної роботи над проектом. Основний етап передбачає самоорганізацію роботи в мікрогрупі, тобто планування роботи без участі викладача (розподіл обов'язків між членами мікрогрупи, встановлення термінів виконання завдань, визначення форм і порядку звітності тощо). Кінцевою метою заключного етапу виступає презентація (захист), аналіз і оцінювання проектної діяльності [8, с. 7].

Методом проектів можна опрацювати такі теми, як *"Places of interest in Britain / the USA"*, *"Focus on Great Britain/ the USA"*, *"British / American Education and Culture"*, *"British / American Way of Life"*, *"The British / American / Chinese cuisine"*.

Використання інтерактивних технологій навчання сприяє ефективному формуванню культурологічної компетентності курсантів, накопиченню у кожного окремого індивіда власних культурологічних знань, розвитку вмінь та навичок, яких не вистачає для подальшого ведення бесіди в межах діалогу культур.

Отже, для досягнення ефективності у міжкультурному спілкуванні недостатньо лише засвоїти мовну систему і набути мовленнєвих умінь і навичок – необхідно навчитися користуватися мовою відповідно до умов соціально-культурного середовища носіїв цієї мови, у якому відбувається формування пізнавальної та комунікативної культури особистості.

Відтак, одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов є формування в учнів соціокультурної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та невербальної поведінки її носіїв, а також вимагає вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм. Сучасна концепція мовної освіти робить важливий акцент на необхідності не обмежувати вивчення іноземної мови її вербальним кодом, а формувати у свідомості учня "картину світу", притаманну носієві цієї мови як представникові певної культури й певного соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болина М. В. Формирование социокультурной компетентности будущего учителя : Автореф. дисс. ... канд. пед. наук, спец.13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Челябинск, 2000. – 176 с.
2. Булыгина М. В. Педагогические условия развития культурологической компетенции при обучении иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Екатеринбург, 1997. – 23 с.
3. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова : Пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АРКТИ, 2003. – 192 с.
4. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез : Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
5. Марченко Ю. Г. Використання методу проектів у формуванні соціокультурної компетенції учнів у процесі вивчення англійської мови / Ю. Г. Марченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 20 (207). – Ч. I. – С. 196–200.
6. Пассов Ю. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Ю. И. Пассов. – Липецк : Липецкий государственный университет, 2000 – 159 с.
7. Пометун О. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.П.Н., 2002. – 136 с.
8. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С.Полат // Ин. яз. в шк. – 2000. – № 2. – С. 3–10.
9. Саенко Н. А. Социокультурный компонент в содержании обучения иностранным языкам в техническом вузе / Н. А. Саенко // Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов : Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2004. – С. 162–164.
10. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. В. Сафонова // Иностр. яз. вшк. – 2001. – № 3. – С. 17–23.
11. Харитоновна С. В. Педагогическое содействие развитию культурологической компетенции студентов университета на занятиях по иностранному языку : Автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Магнитогорск, 2006. – 24 с.
12. Шевченко Є. Б. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови / Є. Б. Шевченко // Англійська мова та література. – 2005. – № 24. – С. 4–6.